

**ОЦЕНКА И НАСОЧУВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ
НА ИНИЦИЈАТИВАТА „ОТВОРЕН БАЛКАН“**

**КНИГА 2
АНАЛИЗА НА ТЕРИТОРИЈАЛНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ,
ПОТРЕБИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ
НА ШЕСТЕ ЗЕМЈИ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН:
ЕКОНОМСКИ ПРЕГЛЕД**

Центар за економски анализи - ЦЕА

мај 2023 година, Скопје

Финансиската поддршка е обезбедена од страна на Open Society Foundations

- Проект:** Оценка и насочување на потенцијалите на иницијативата „Отворен Балкан“
- Имплементиран од:** Центар за економски анализи – ЦЕА Скопје
- Наслов:** Анализа на територијалните предизвици, потреби и потенцијали на шесте земји од Западен Балкан: Економски преглед
- Автори:** Експерти од земјите (по азбучен редослед):
Албанија: Мерита Тоска
Босна и Херцеговина: Аднан Церимагиќ
Косово: Рамадан Илџази
Црна Гора: Институт за претприемништво и економски развој
Северна Македонија: Центар за економски анализи; Стефан Ристовски
Србија: Центар за напредни економски студии

Изработката на оваа студија е поддржана од Фондацијата „Отворено општество“ преку Проектот „Оценка и насочување на потенцијалите на иницијативата „Отворен Балкан“ спроведуван од ЦЕА.

Ставовите искажани во овој документ не секогаш ги одразуваат ставовите на Фондацијата „Отворено општество“.

Репродукцијата е дозволена за некомерцијални цели под услов да се наведе изворот.

Импресум

Наслов: Оценка и насочување на потенцијалите на иницијативата „Отворен Балкан“
Книга 2: Анализа на територијалните предизвици, потреби и потенцијали на шесте земји од Западен Балкан: Економски преглед

За издавачот: Марјан Николов
Центар за економски анализи - Скопје
Бул. Јане Сандански 63/3
1000 Скопје

Уредник: Марјан Николов

Автори (по азбучен ред):
Аднан Церимагиќ;
Лазар Ивановиќ;
Марјан Николов;
Мерита Госка;
Рамадан Иљази;
Стефан Ристовски;
Весна Даковиќ;

Рецензија: Проф. Д-р. Марјан Петрески

Наслов на оригинал: Assessing and streamlining the potential of the Open Balkans Initiative
VOLUME 2: Analysis of the territorial challenges, needs and potential of the six Western Balkan countries: An economic view, преведено од англиски на македонски јазик

Преведувач: Светлана Трајковска

Оваа публикација е бесплатно достапна на: <https://cea.org.mk/proekt-otsenka-i-nasochuvane-na-potentsijalite-na-initsijativata-otvoren-balkan/>

Содржина

За проектот	5
Вовед.....	6
Профил на економски и надворешни трговски активности во земјите од ЗББ	7
Мешан економски резултат на земјите од ЗББ	11
Разликите се помалку изразени на нивоата НТЕС 2 и НТЕС 3	13
Би можеле да се дадат предности на политики кои ги користат сличностите на нивоата НТЕС 2 и НТЕС 3	14
Политиките би можеле да ги земат во предвид потенцијалите на регионите на НТЕС 2 и НТЕС 3 како и јазовите во основниот капитал	17
Патот напред	21

За проектот

ЦЕНТАРОТ ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА) СПРОВЕДУВА ЕДНОГОДИШЕН ПРОЕКТ НА OPEN SOCIETY FOUNDATIONS НАСЛОВЕН: ОЦЕНКА И НАСОЧУВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ НА ИНИЦИЈАТИВАТА „ОТВОРЕН БАЛКАН“

ОСНОВА

Препознавајќи го недостигот на интерес од страна на ЕУ за проширување кон Западен Балкан, српскиот претседател Александар Вучиќ, премиерот на Северна Македонија Зоран Заев и албанскиот премиер Еди Рама одлучија да „ја земат судбината во свои раце“ и да отпочнат „мини Шенген“ во октомври 2019 година. Во јули 2021 година, оваа идеја прерасна во регионалната иницијатива „Отворен Балкан¹“. Иако иницијативата не е замена за членство во ЕУ, таа обезбедува пат кон забрзано членство и искористување на постојните сè уште недоволно искористени потенцијали во овие земји, што би можело да го олесни дополнителниот економски раст и развој и, за возврат, добросостојба на нивните граѓани.

ПРЕДИЗВИЦИ ВО ОДРЖУВАЊЕ НА ДИНАМИКАТА

Развојот и негувањето соседски односи во Западен Балкан со очекување за економски просперитет ќе налага да бидат отстранети граничните контроли и другите бариери за да се олесни движењето на луѓе, стока и услуги, како и капитал низ регионот. Анализи на регионални диспаритети (на пример, крајбрежна наспроти интерна, регионите на Номенклатурата на територијалните единици за статистика 2 (НТЕС 2) и Номенклатурата на територијалните единици за статистика 3 (НТЕС 3), урбана наспроти рурална, главни градови наспроти други градови) од земјите од „Отворен Балкан“ би можеле да понудат увид при поставување на приоритетите за позабрзан раст и интерна конвергенција на регионот „Отворен Балкан“. **Во моментот, недостигаат соодветно разработени анализи за да се може да се добие пристап до постојните предизвици.**

Пандемијата КОВИД-19, кризите со храна и енергија, како и војната во Украина, ја покажаа важноста на интерната соработка и координација и потребата од взаемно разбирање и солидарност меѓу земјите од „Отворен Балкан“. Интерната координација и соработка, размената на искуства и солидарност во регионот додаваат вредност на идната интеграција во ЕУ доколку сите земји од „Отворен Балкан“ можат да се согласат.

АЛАТКИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ОЦЕНКА НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ СОРАБОТКА И КООРДИНАЦИЈА

Иако на највисокото политичко ниво сè уште постои доказ за политичка волја за „Отворен Балкан“, на административно ниво (или „во пракса“) луѓето сè уште не можат вистински да ги почувствуваат придобивките на оваа иницијатива. **Во најмала рака, она што недостига**

---

¹ Иницијативата „Отворен Балкан“ се однесува на територијалниот простор на шесте земји од Западен Балкан - ЗБ6: Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија, Косово и Србија.

е политичко истражување кое повеќе се заснова на докази во однос на тесните грла во соработката и потенцијалите на шесте земји од „Отворен Балкан“.

АКТИВНОСТИ НА ПРОЕКТОТ

Независна група експерти од шесте земји, дијагностицирајќи ги и истражувајќи ги тесните грла за соработка и координација меѓу земјите од „Отворен Балкан“, ќе додадат вредност на веќе покажаната политичка волја за иницијативата „Отворен Балкан“, водејќи кон нејзин поструктуриран и систематски развој, насочен кон приоритети.

Вовед

Овој документ ги прикажува диспаратите и сличностите во рамките на и меѓу земјите од ЗББ. Ги анализираме диспаратите и сличностите во регионите на НТЕС 2 и НТЕС 3 во ЕУ, во зависност од достапните податоци. Идејата е дека, земајќи ги предвид Меморандумите за разбирање на ИОБ и Договорите на ИОБ и слободата на движење на ЕУ, некои региони од земјите од ЗББ би можеле да бидат послични од други. Со тоа, тие региони на НТЕС кои конвергираат кон одреден кластер, на пример, покажуваат сличности во одредени демографски карактеристики и/или во некои социоекономски карактеристики би можеле да бидат платформа за поефикасно спроведување на слободата на движење во ЕУ и целите на Меморандумите за разбирање на ИОБ и Договорите на ИОБ. Сепак, ова не значи дека регионите со поголеми диспаритети не можат да ги постигнат истите цели. Тоа едноставно покажува дека за послични региони политиките би се имплементирале поефикасно бидејќи тие се соочуваат со слични предизвици. На оние региони кај кои се забележуваат повеќе диспаритети веројатно ќе им бидат потребни поголеми ресурси за да постигнат конвергенција и помалку нееднаквости. Сметаме дека овие информации се важни за креаторите на политиките со цел обезбедување добросостојба на граѓаните на земјите од ЗБ.

Книга 1 од Задача 2 прикажува резиме од извештаите на земјите кои се подготвени од експертите. Овој текст, Книга 2 од Задача 2, го прикажува економскиот преглед на територијалните предизвици, потребите и потенцијалот, додека Книга 3 од Задача 2 ја прикажува анализата на кластерот од регионите на НТЕС 3 (во зависност од тоа дали има достапни податоци).

Профил на економски и надворешни трговски активности во земјите од ЗБ6

Трговијата, транспортот, сместувањето и индустријата се двигатели за бруто-додадената вредност на земјите од ЗБ6.

Слика 1 прикажува дека економиите во земјите од ЗБ6 главно се водени од туризам, трговски и сместувачки капацитети (23 %), индустрија (19%), јавна администрација (16 %), земјоделие (10%), кои заедно сочинуваат околу 68 % бруто-додадена вредност (БДВ).

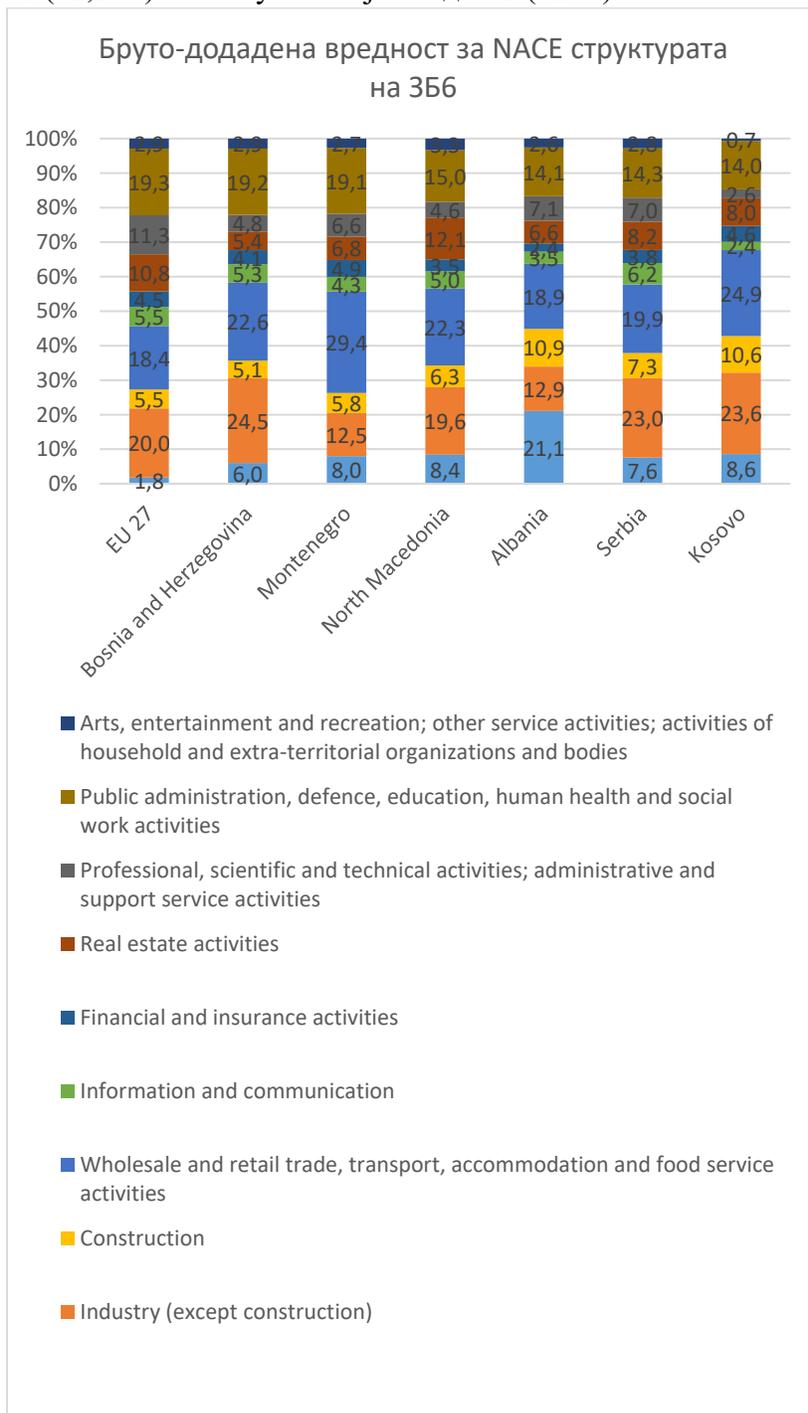
Слика 1. Структура на бруто-додадена вредност, просек на активности од Номенклатурата на економски активности (NACE) на земјите од ЗБ6 во 2021 година.

Извор: Приспособено од податоците на ЕУРОСТАТ.

Албанската бруто-додадена вредност зависи пред сè од земјоделието, а во Северна Македонија од недвижностите.

Сепак, на ниво на земји, состојбата, како што е прикажано на Слика 2, е помалку хомогена. Имено, додека земјоделието (21 %) е најважната активност за албанската економија, тоа е помалку важно за Србија (7,6 %). Индустријата има помала важност за Црна Гора (12,5 %) и за Албанија (12,9 %), но важна е за Босна и Херцеговина (24,5 %) и за Србија (23,0 %). Градежништвото е важно за Албанија (10,9 %) и за Косово (10,6 %). Недвижностите се најважни за Северна Македонија споредено со другите земји и нивниот удел во бруто-додадената вредност е речиси двојно поголем од другите земји од ЗБ6 (уделот на недвижностите во Северна Македонија е 12,1 %, што е дури повисоко од ЕУ-27, односно 10,8 %). Професионалните, научните и техничките активности се највисоки во Србија (7,0 %) и Албанија (7,1 %) и најниски во Косово (2,6 %). Споредено со ЕУ-27, земјите од ЗБ6 имаат околу половина од уделот во професионалните, научните и техничките активности.

Имајте предвид дека уделот на бруто-додадена вредност за јавната администрација е повисок во ЕУ-27 (19,3 %) отколку во земјите од ЗББ (16 %).

Слика 2. Структура на бруто-додадена вредност, активности од Номенклатурата на економски активности (NACE) на земјите од ЗББ во 2021 година.

Извор: Приспособено од податоците на ЕУРОСТАТ.

Земјите од ЗБ се главно нето-увозници

Најлоши резултати во однос на трговскиот биланс имаат Црна Гора и Косово. Србија има порамномерен трговски резултат, додека Северна Македонија е најотворена земја мерена како трговски обем во БДП. Земјите зависат од паричните дознаки, особено Црна Гора (13,5 % од БДП) и Косово (18 % од БДП). Црна Гора го има највисокиот прилив на Странски директни инвестиции (СДИ) од сите земји од ЗБб со речиси 12 % од БДП, додека најнизок прилив на СДИ има Босна и Херцеговина (2,7 %), а потоа следи Северна Македонија (5,0 %) (Табела 1).

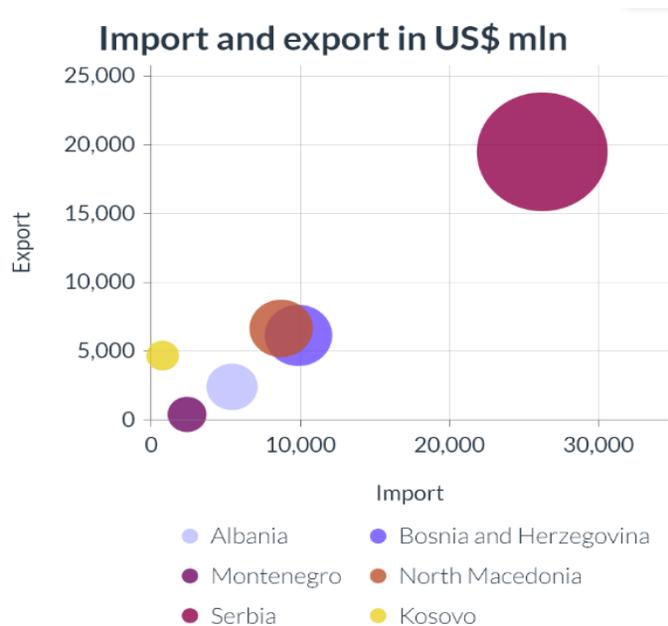
Земјите од ЗБб не тргуваат многу меѓу себе според главните пет трговски партнери. Србија е увозник во сите земји од ЗБ5 (Германија исто така, освен за Црна Гора). Албанија има висока концентрација на извоз кон Италија (45 %), а слична концентрација на извозот има и Северна Македонија кон Германија (47 %). Србија и Албанија не вклучуваат ниту една земја од ЗБб како нивни главни пет увозници (Табела 1).

Табела 1. Светска банка - Интегрирано решение за светска трговија за 2020 година и АКС за Косово

	СДИ како % од БДП*	Парични дознаки како % од БДП*	Биланс на тековна сметка како % од БДП*	Увоз и извоз во милиони американски долари и како % од БДП***	Главни пет извозни партнери (% од вкупен извоз)**	Главни пет увозни партнери (% од вкупен увоз)**
Албанија	6.7	9.4	-7.5	Увоз 5.411 Извоз 2.416 Увоз 38 Извоз 23	Италија - 45 Србија - 12 Шпанија - 6 Грција - 5 Германија - 5	Италија - 25 Турција - 10 Кина - 9 Грција - 9 Германија - 8
Босна и Херцеговина	2.7	10.2	-2.4	Увоз 9.868 Извоз 6.153 Увоз 49 Извоз 34	Германија - 15 Хрватска - 13 Србија - 12 Италија - 10 Австрија - 10	Германија - 12 Италија - 12 Србија - 11 Хрватска - 9 Кина - 8
Црна Гора	11.8	13.5	-9.2	Увоз 2.394 Извоз 410 Увоз 61 Извоз 26	Србија - 10 Словенија - 10 Кина - 12 Унгарија - 6 Босна и Херцеговина - 6	Србија - 20 Кина - 10 Германија - 10 Италија - 6 Босна и Херцеговина - 6
Северна Македонија	5.0	3.5	-3.0	Увоз 8.709 Извоз 6.663 Увоз 71	Германија - 47 Србија - 8 Бугарија - 5 Грција - 3	Велика Британија - 16 Германија - 11 Србија - 8 Кина - 7

				Извоз 58	Унгарија - 3	Грција - 6
Србија	7.2	7.3	-4.3	Увоз 26.228 Извоз 19.501	Германија - 13 Италија - 8 Босна и Херцеговина - 7 Романија - 7 Унгарија - 5	Германија - 14 Кина - 13 Италија - 8 Русија - 6 Унгарија - 5
Косово	5.1	18.0	-8.7	Увоз 756 Извоз 4.684	Германија - 13 Турција - 13 Кина - 10 Србија - 7 Италија - 6	Велика Британија - 16 Албанија - 15 Северна Македонија - 12 Германија - 8 Италија - 8

Извор: *Светска банка. *Приспособено од базата на податоци на Конференцијата на Обединетите нации за трговија и развој (УНЦТАД).
 **Светска банка - Интегрирано решение за светска трговија: <https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx?lang=en>. ***АКС за Косово и <https://tradingeconomics.com/kosovo/imports-of-goods-and-services-percent-of-gdp-wb-data.html>.

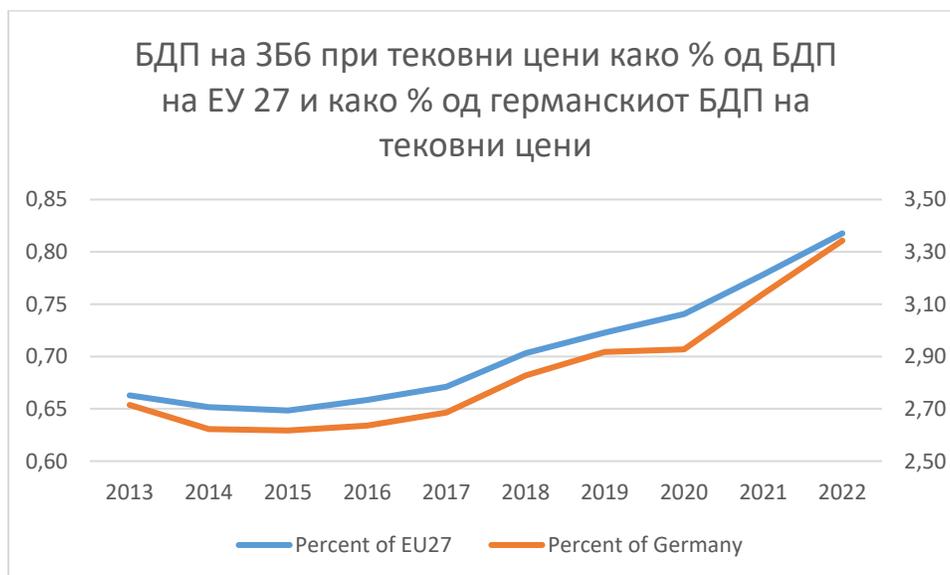

Меѓународната трговија на Србија изнесува половина од трговијата на земјите од ЗБ6, т.е. извозот и увозот во Србија се отприлика еднакви со збирот на извозот и увозот на другите пет земји.

Мешан економски резултат на земјите од ЗБ6

Земјите од ЗБ6 полака конвергираат кон ЕУ-27 и кон германската економија

Уделот на БДП во земјите од ЗБ6 спореден со БДП на ЕУ-27 е прикажан на Слика 3. Уделот се зголемил од 0,66 % на 0,82 % од БДП на ЕУ-27 (оска од левата страна) и од 2,7 % на 3,3 % од германскиот БДП (оска на десна страна) во речиси една деценија.

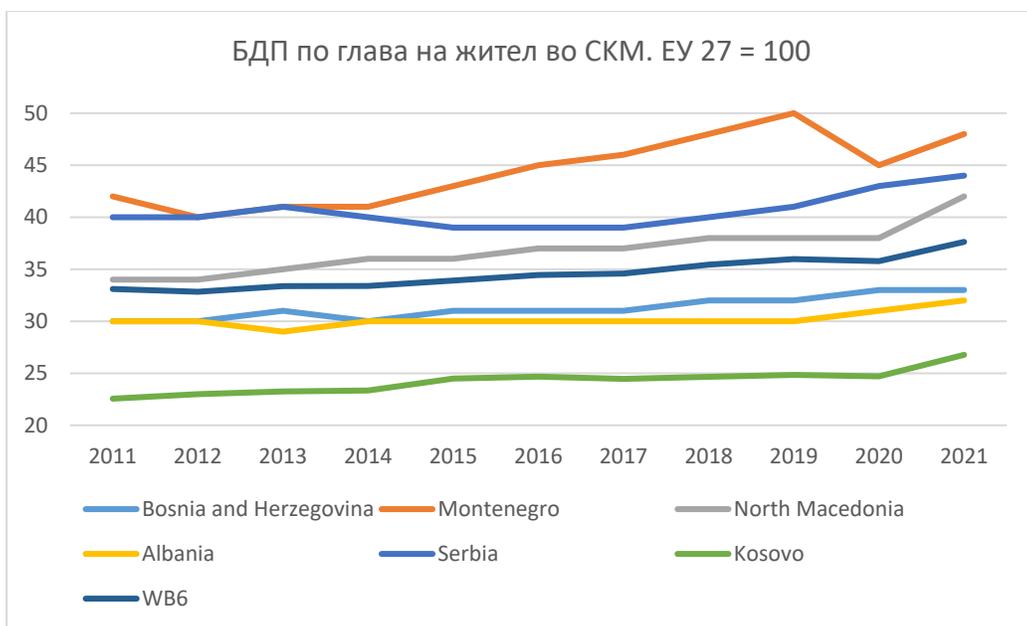

Слика 3. БДП на земјите од ЗБ6 при тековни цени како процент од БДП на ЕУ-27 и германскиот БДП при тековни цени: оска од левата страна за ЕУ-27 и оска на десна страна за Германија. Извор: Податоци од ЕУРОСТАТ.

Куповната моќ во земјите од ЗБ6 е во пораст во однос на ЕУ-27

БДП на земјите од ЗБ6 по глава на жител според СКМ² споредбено со ЕУ-27 порасна од 33 % на 38 % за 10 години (Слика 4). Со ова темпо, земјите од ЗБ6 би можеле да ја достигнат куповната моќ во ЕУ-27 за околу 70 години, што укажува дека овие транзициски земји од ЗБ6 се заглавени во транзиција и се во опасност од неусогласување на животните стандарди со понапредните пазарни економии (ЕБОР 2013).

² СКМ е стандард за куповна моќ односно заедничката валута која ги отстранува разликите во ценовните нивоа меѓу земјите кои дозволуваат значителни споредби во обем на БДП меѓу земјите (ЕУРОСТАТ).

Слика 4. БДП по глава на жител во СКМ за земјите од ЗБ6
Извор: Податоци од ЕУРОСТАТ.

На Слика 5 е прикажан коефициентот на варијација³ на БДП по глава на жител во СКМ за земјите од ЗБ6. Разликите во БДП по глава на жител во СКМ за земјите од регионот на ЗБ6 како група се зголемила во периодот меѓу 2015 и 2019 година, но потоа во 2021 година разликите почнаа да се намалуваат главно заради влошувањето на СКМ на БДП од 50 % на 45 % кај Црна Гора.

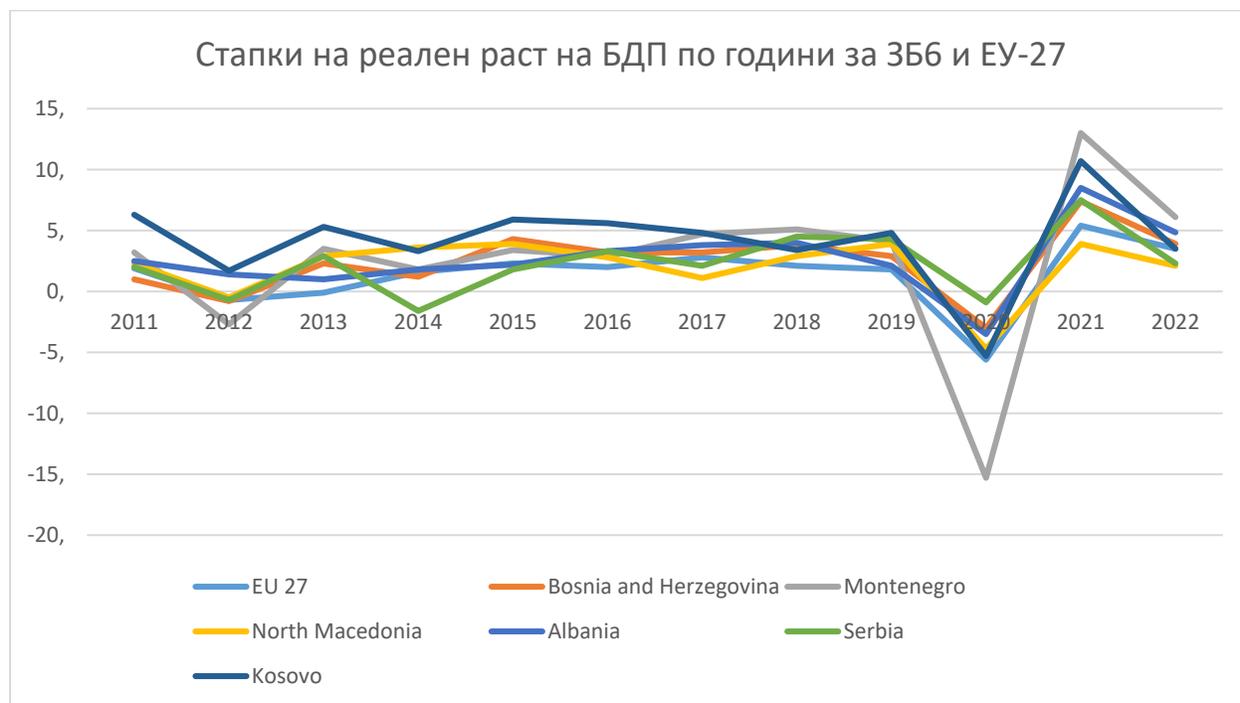

³ Коефициентот на варијација ја мери просечната дисперзија на распределбата на резултатите и се дефинира како сооднос на стандардната девијација со просекот (средината). Во нашиот случај, тој ја мери просечната дисперзија на СКМ на БДП за земјите од ЗБ6.

Слика 5. Коефициент на варијација на БДП по глава на жител во СКМ за земјите од ЗБ6 (2011-2021); 2007=100.

Извор: Податоци од ЕУРОСТАТ.

Слика 6 подолу ги прикажува стапките на просечниот раст за земјите од ЗБ6. Падот во 2012 година е резултат на ефектот на двојно опаѓање⁴ на глобалната финансиска криза, додека падот во 2020 година е резултат на КОВИД-19 пандемијата. По пандемијата, Северна Македонија не напредуваше толку силно како другите земји од ЗБ6.

Слика 6. Реални стапки на раст на БДП за земјите од ЗБ6 (2011–2022).

Извор: Приспособено од податоци од ЕУРОСТАТ.

Разликите се помалку изразени на нивоата НТЕС 2 и НТЕС 3

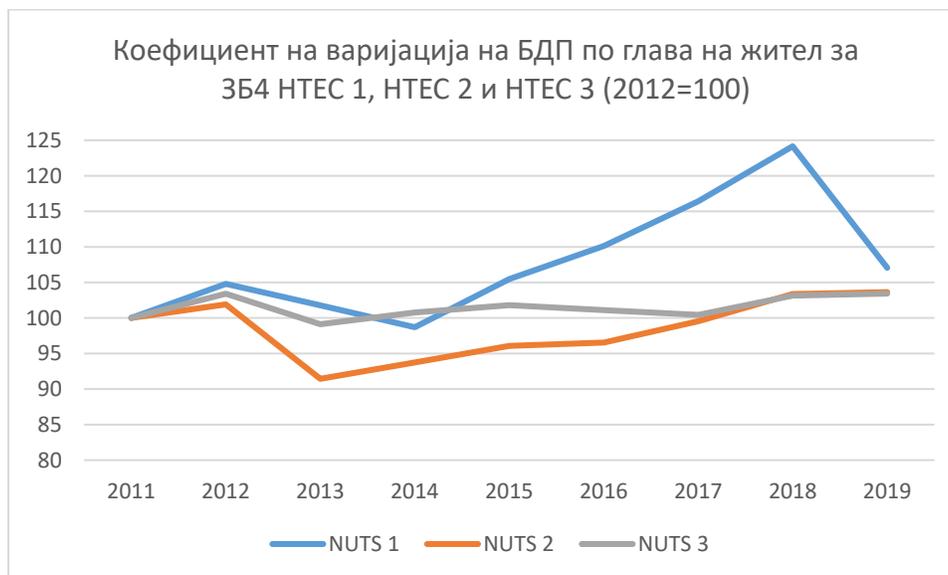
Во однос на хетерогеноста на земјите од ЗБ4⁵, состојбата е помалку предизвикувачка кога се гледа конкретно на регионалните нивоа (НТЕС 2 и НТЕС 3) наместо на нивото на земјите од НТЕС 1.

Дури и покрај нееднаквостите меѓу земјите од ЗБ6 бидејќи регионите на НТЕС 1 се зголемија по 2015 година (Слика 7), регионалните нееднаквости во рамките на земјите

⁴ По рецесијата, која следеше по глобалната финансиска криза од 2007-2008 година, областа на ЕУ ја зафати влијание на друга рецесија која почна на крајот на 2011 година и продолжи во 2012-2013 година.

⁵ Нема податоци за Босна и Херцеговина или Косово.

открија дека на локално ниво (НТЕС 2 и особено НТЕС 3) нееднаквостите се помалку изразени, како што е прикажано на Слика 7 и измерено со коефициентот на варијација⁶ на БДП по глава на жител при тековните пазарни цени.

Слика 7. Коефициент на варијација на БДП по глава на жител при тековните пазарни цени за земјите од ЗБ4 (Северна Македонија и Црна Гора НТЕС 1 = НТЕС 2; нема податоци за Босна и Херцеговина и нема податоци за Косово за НТЕС 2 и НТЕС 3) на нивоата НТЕС 1, 2 и 3 ((2012–2020); 2011=100. Извор: Податоци од ЕУРОСТАТ.

Би можеле да се дадат предности на политики кои ги користат сличностите на нивоата НТЕС 2 и НТЕС 3

Како што е прикажано на Слика 7, и покрај разликите во БДП по глава на жител, СКМ во просек сè уште се зголемува низ земјите од ЗБ6 (ниво НТЕС 1) за периодот, додека на локално ниво НТЕС 2 и особено на ниво НТЕС 3, разликите не се толку драматични. **Ова значи дека давањето приоритет на политики кои согледуваат регионални потенцијали на сличностите во регионите на НТЕС 2 и НТЕС 3 пред согледување на конвергентноста со ЕУ на ниво НТЕС 1 би можело да биде поефикасен избор за креирање на можноста за еднаквост на потенцијалите на регионот, односно фокусот би можел да се насочи кон политики на инклузивен економски раст кој е важен за да се обезбеди ширење на придобивките во сите региони.**

⁶ Коефициентот на варијација ја мери просечната дисперзија на распределбата на резултатите и се дефинира како сооднос на стандардната девијација со просекот (средината). Во нашиот случај, тој ја мери просечната дисперзија на СКМ на БДП по глава на жител за пазарни цени за региони во рамките на групата региони на НТЕС (НТЕС 1, НТЕС 2, НТЕС 3).

Важен е потенцијалот на капацитетот на (регионите) на локално ниво да генерира квалитетни (продуктивни) работни места и да обезбеди еднакви можности за поединците да ги достигнуваат нивните потенцијали на регионално ниво (Светска банка, 2018). Оттука, макроекономските и економските политики различно можат да влијаат на нееднаквоста во зависност од креирањето на политиките и економската структура. На пример, политиките водени кон забрзување на продуктивноста на макро ниво би можеле да ја прошират нееднаквоста ако се придружени од мобилност на неквалификуваната или нискоквалификуваната работа сила на регионалното ниво. Наспроти тоа, ако се добро креирани, реформите кои имаат тенденција да помогнат да се зголемат приходите и продуктивноста на неквалификуваната или нискоквалификуваната работна сила би можеле да го поттикнат растот притоа намалувајќи ја нееднаквоста (ММФ, 2017). Како што е опишано подолу, потребата да се инвестира во инфраструктура, да се подобри човечкиот капитал и да се укаже на недостатоците на пазарите на трудот, особено долгорочната невработеност, би можеле да бидат приоритети на регионално ниво за земјите од ЗББ.⁷

Магнетната привлечност на регионите во кои се главните градови на ниво НТЕС 3 ги влошува разликите во споредба со секундарните региони на НТЕС 3 во земјите од ЗБЗ.

Влијанијата од агломерацијата на областите на НТЕС 3 на главните градови од НТЕС 3 ги привлекуваат луѓето кон овие центри на раст на продуктивноста и повисоки заработки во земјите од ЗББ (немаше достапни податоци за Црна Гора). Слика 8 подолу го прикажува процентот на разликата меѓу главните градови на НТЕС 5 и секундарните области на НТЕС 5 во земјите од ЗББ во 2020 година. Скопскиот регион од НТЕС 3 има 69 % повисок БДП по глава на жител од просекот на другите региони на НТЕС 3 во Северна Македонија. Регионот на Тирана од НТЕС 3 има 62 % повисок БДП по глава на жител од просекот на другите региони на НТЕС 3 во Албанија, при што регионот на Белградската област на НТЕС 3 има 148 % повисок БДП по глава на жител од просекот на другите региони на НТЕС 3 во Србија. Регионот на Приштина на НТЕС 3 има БДП по глава на жител повеќе од двојно од просекот

---

⁷ Светската банка (2018) ги истакнува петте хоризонтални приоритети за кохезивна политика: (1) Согледување на макро-структурните слабости кои го ограничуваат регионалниот *потенцијал за раст* - на пример, државниот фискален и надворешен долг во земјите со региони кои заостануваат и имаат „слаб раст“, го попречуваат потенцијалот за раст; (2) *Подобрување на регионалната деловна средина*: компаниите во регионите кои заостануваат се помалку на број, помалку продуктивни и поверојатно е дека ќе бидат вклучени во региони каде што не се тргува за разлика од компаниите во „регионите кои не заостануваат“, делумно како резултат на слабата локална и регионална деловна средина; (3) *Користењето на потенцијалот за продуктивност на градовите*: инвестиции во секундарни градови – кои генерираат 45 % од БДП на ЕУ – како извори на продуктивност, акумулирање на човечки капитал и локации за можности, е од суштинско значење за постигнување политички цели во регионите од ЕУ кои заостануваат; (4) *Инвестирањето во вештини како што е политика на „немање поплаки“*: решавање на вкоренетите регионални јазови во основните вештини е клучно за испорака на потенцијалот на регионите и овозможување на поединци да го достигнат сопствениот потенцијал; и (5) *Јакнење на институционалната моќ*: слабите институции се една од карактеристиките на регионите кои заостануваат и нивното решавање е клучно за проширување на регионалниот потенцијал и спроведување на регионална политика. Овие пет хоризонтални приоритети може да поддржат паметни секторски политики, кои се засноваат на единствени компаративни предности за секој регион.

на другите региони во Косово на НТЕС 3. Кантонот Сараево има 59 % повисок БДП по глава на жител споредено со просекот за БиХ.

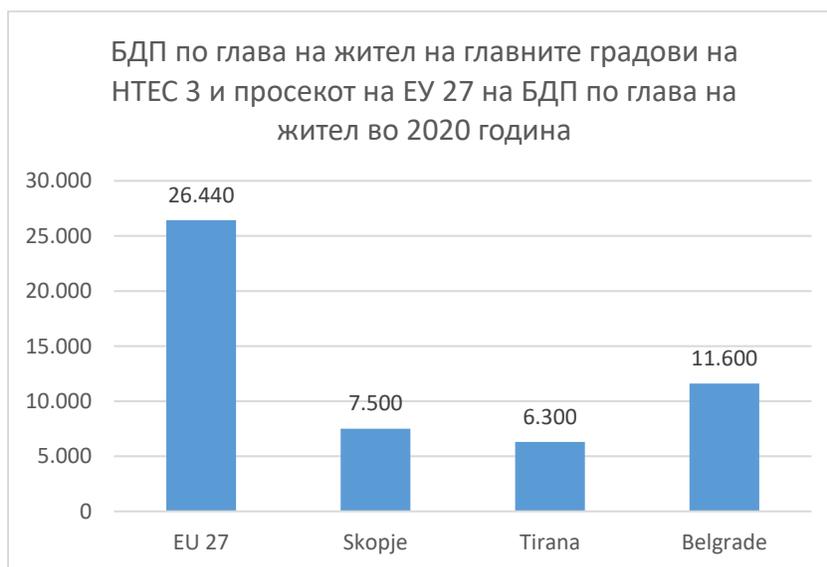

Слика 8. Процентуална разлика од БДП по глава на жител при пазарни цени меѓу главните градови на НТЕС 3 и секундарните области на ниво НТЕС 3 во 2020 година за Северна Македонија, Албанија, Косово, БиХи Србија.

Главните градови од НТЕС 3 и секундарните области на НТЕС 3 се дефинирани како: Албанија: Тирана наспроти други области на НТЕС 3; Северна Македонија: Скопски регион наспроти други области на НТЕС 3; Србија: Белградска област наспроти други области на НТЕС 3. Приштина и другите региони и Кантонот на Сараево со другите НУТС 3 региони

Извор: Приспособено од податоци од ЕУРОСТАТ и податоци собрани од експертите.

Сепак, како што е прикажано на Слика 9, главните градови на НТЕС 3 сè уште не можат да се натпреваруваат со просекот на ЕУ-27 за БДП по глава на жител при пазарни цени.

Слика 9. БДП по глава на жител при пазарни цени меѓу главните градови на ниво НТЕС 3 и просекот на ЕУ-27 при пазарни цени за 2020 година.

Извор: Приспособено од податоците на ЕУРОСТАТ.

Политиките би можеле да ги земат во предвид потенцијалите на регионите на НТЕС 2 и НТЕС 3 како и јазовите во основниот капитал

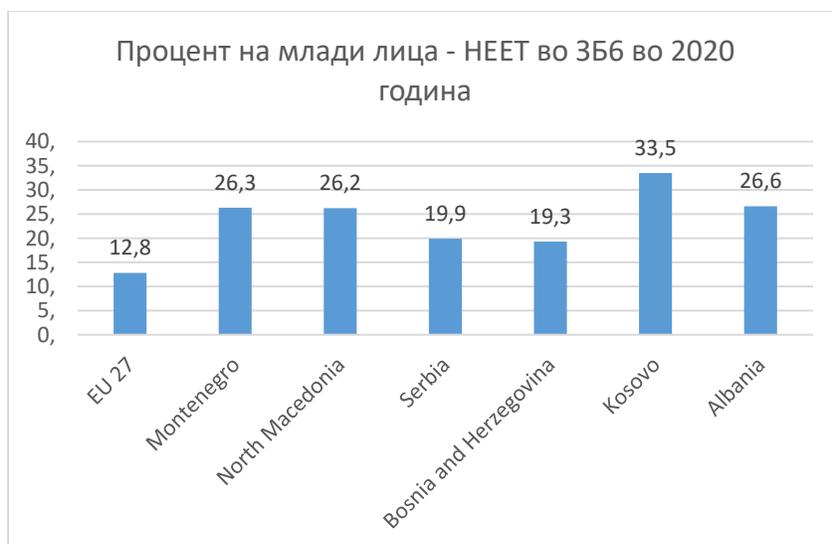
Постои потреба од поефикасни политики за поддршка на потенцијалите на секундарните региони на НТЕС 3.

Фокусирајќи се на нивото НТЕС 3, нееднаквостите во рамките на земјите покажуваат дека земјите од секундарното ниво НТЕС 3 не успеваат да го реализираат нивниот целосен потенцијал споредено со НТЕС регионите каде се главните градови на земјите. Ова е важно за земјите од ЗБ6 бидејќи градовите се двигатели на раст и регионите на НТЕС 3 во кои се наоѓаат секундарните интерни градови може до значителен степен да го подобрат растот на земјите од ЗБ6. Ова објаснува зошто давањето на можноста за еднаквост на потенцијалите низ регионите може да ја зголеми нивната конкурентност и на крајот да ја забрза конвергенцијата на земјите со просекот на ЕУ-27. Сепак, се разбира дека предизвик е да се најде вистинската политика за идентификување и помош на потенцијалните растечки делови во секундарните и интерните градови (предизвици кои произлегуваат од урбани/рурални разлики, блискост/оддалеченост до центрите на гравитација со висок раст, крајбрежни/интерни дихотомии како во Албанија и Црна Гора). **Политиките би можеле повеќе да се фокусираат на еднаквоста на потенцијалите низ регионите на НТЕС 3 и НТЕС 2 и нивно подобро искористување.**

Да го разгледаме неокласичниот пристап и да дискутираме за прашањето од аспект на човечки капитал и физички капитал како функција од производството.

1. Човечки капитал - млади

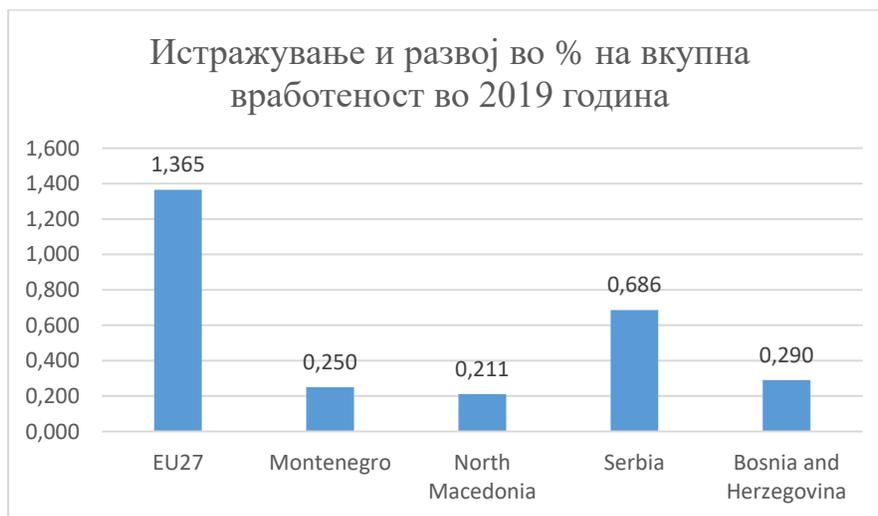
Начинот на кој се користи потенцијалот на човечкиот капитал во земјите од ЗБ6 би можел да се подобри. На Слика 10, го прикажуваме процентот на млади во старосната група од 15 до 24 години кои не биле во работен однос ниту пак се во процесот на образование и не се во процес на обука (индикатор НЕЕТ - невработени млади и млади кои не се во процес на образование или обука) во 2020 година. Најлошата состојба може да се забележи во Косово со повеќе од 1/3 млади лица кои не се вработени ниту во пак се во процес на образование и обука.

Слика 10. Процент на млади лица - НЕЕТ во земјите од ЗБ6, во 2020 година.
Извор: Приспособено од податоците од ЕУРОСТАТ.

2. Истражување и развој

Слика 11 подолу ја прикажува областа на истражување и развој за земјите од ЗБ4 како процент од вкупната вработеност. Србија е најблиску до просекот на ЕУ-27 (0,686 % од вкупниот број вработени лица се вработени во областа на истражување и развој). Најлоша е состојбата во Северна Македонија со единствено 0,211 % од вкупниот број вработени во областа на истражување и развој.

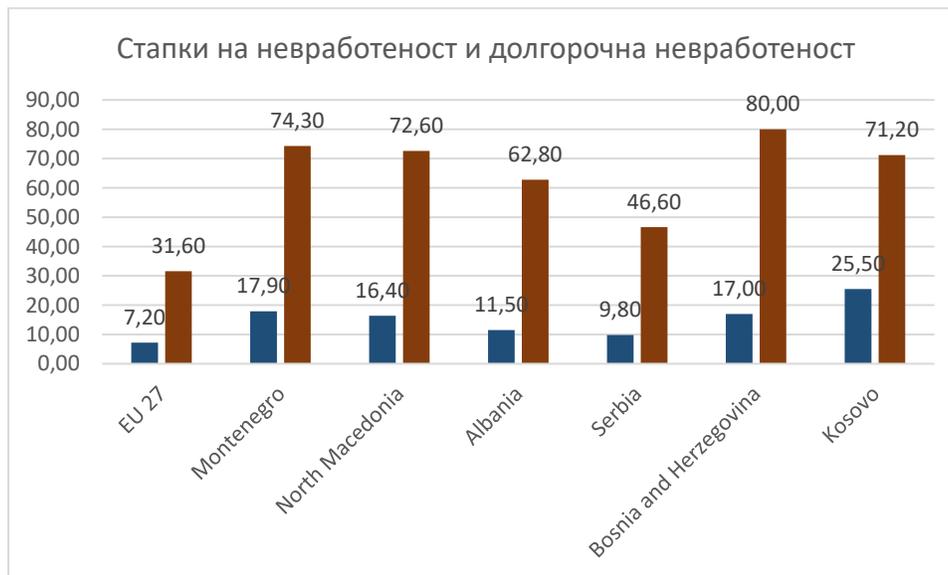

Слика 11. Удел на Истражување и развој во вкупниот број вработени по сектори во 2019 година (нема податоци за Албанија и Косово)

Извор: Приспособено од податоците од ЕУРОСТАТ.

3. Невработеност и структура на невработеност

На слика 12 се прикажани стапките на невработеност и долгорочната невработеност како процент од невработените лица во земјите од ЗБб. Стапките на невработеност во овие земји се двоцифрени (освен за Србија). Сепак, она што е загрижувачки е долгорочната невработеност во сите земји од ЗБб, освен можеби во Србија. Долгорочната невработеност има негативно влијание бидејќи ја прави работната сила помалку соодветна за вработување заради недостиг од вештини или можеби други пречки за вработување. Долгорочната невработеност, особено меѓу младите, може да предизвика подолготрајни негативни влијанија во смисла на идната вработеност и платите во земјите од ЗБб.

Слика 12. Стапки на невработеност и долгорочна невработеност како процент на невработени во земјите од ЗБб во 2020 година. За Црна Гора: <https://china-cee.eu/2022/07/25/montenegro-economy-briefing-labour-market-trends-in-2022/>; за Косово: <https://ask.rks-gov.net/media/6953/labour-force-survey-q2-2021.pdf>; за Босна и Херцеговина: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2015/299/article-A003-en.xml>.

Извор: Приспособено од податоците на ЕУРОСТАТ.

4. Јаз во основниот капитал

Постои значителен јаз во основниот капитал на земјите од ЗБб во споредба со други економии на слично ниво на развој.

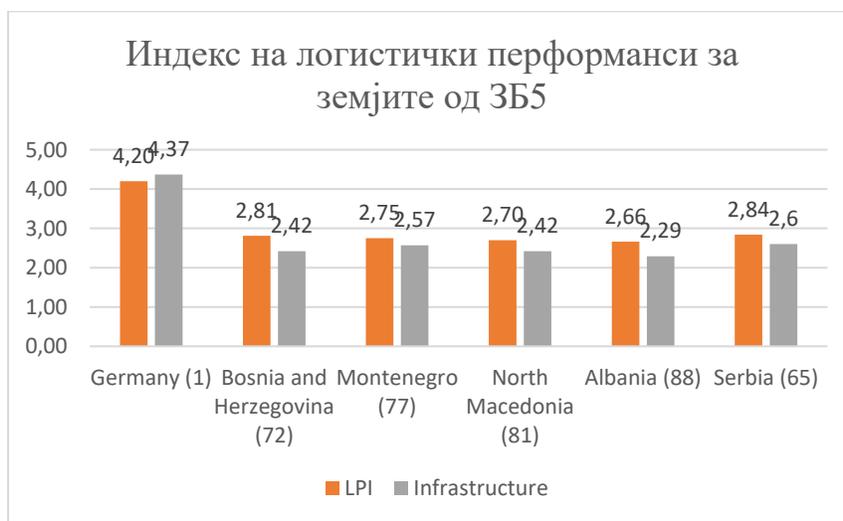
ЕБОР (2018) известува за значителен јаз во основниот капитал⁸ за Србија и Босна и Херцеговина, но исто така и во Црна Гора, Албанија и Северна Македонија во однос на

⁸ Основниот капитал е важен фактор за производство. Јазот во основниот капитал е јаз кој е пресметан како разлика меѓу основниот капитал на земјите од ЕБОР и основниот капитал од референтните земји на слично ниво на развој, на пример, инвестицијата во фиксен капитал е пониска во земјите од ЕБОР споредено со

референтните земји. На пример, во 2014 година, регионот на ЕБОР имал вкупно проценет дефицит на основен капитал од 2,2 трилиони евра споредено со други економии на слично ниво на развој, од кои 500 милијарди евра биле резултат на ниските нивоа на инвестиции меѓу 2008 и 2014 година (околу 40 % од тој јаз потекнува од недоволна инфраструктура, додека останатите 60 % се однесуваат на други форми на основен капитал како што се машинерија и опрема, објекти и интелектуална сопственост). Овој јаз е еквивалентен на 18 % од вкупниот основен капитал на регионот и 47 % од годишниот БДП на регионот на ЕБОР (ЕБОР, 2018).

Соодветно, патната и железничката транспортна инфраструктура мора да се подобрат во земјите од ЗБ6.

Додека Србија има средно ниво на достапност до патен и железнички транспорт; Албанија, Северна Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина немаат доволен пристап до сите начини на транспорт во согласност со Индексот на логистички перформанси (ИЛП) на Светска банка во 2018 година (видете Слика 13). ИЛП зема предвид шест димензии на перформанси (резултати) на земјите во смисла на логистика и ги споредува со 160 земји низ светот.

Слика 13. Индекс на логистички перформанси за земјите од ЗБ5 во 2018 година.

ИЛП е интерактивна алатка за споредување која е креирана да им помогне на земјите да ги одредат предизвиците и можностите со коишто се соочуваат во однос на нивните трговски логистички перформанси (резултати) и да одредат што можат да направат за да ги подобрат. ИЛП 2018 година овозможува споредби низ 160 земји. Целокупното рангирање на земјите меѓу 160 земји е прикажано во загради.

Извор Светска банка: <https://lpi.worldbank.org/international/scorecard>.

референтните земји на слично ниво на развој. Јазот на основниот капитал во земјите од ЕБОР е 40 % заради недоволната инфраструктура, додека останатите 60 % се однесуваат на други форми на основен капитал како што се опрема, објекти и интелектуална сопственост.

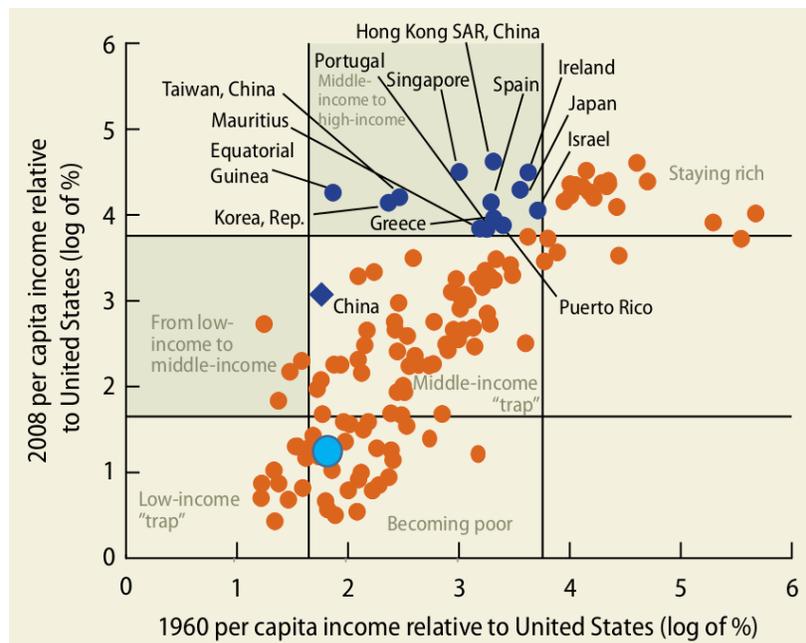
Патот напред

Во пост-транзициска фаза, земјите од ЗББ не се дури ни во замката на среден доход, туку имаат паднато во замката на осиромашување. Напредокот во транзицијата е тесно поврзан со политичките системи: земјите кои се подемократски и опфаќаат регулатива, ефикасна влада, строго владеење на правото, ниско ниво на корупција и други позитивни аспекти од деловната средина, постигнаа напредок со реформите во споредба со помалку демократските земји (ЕБОР, 2013).

Транзициските реформи од тип 1 кои се фокусирани на макро-стабилизација, либерализација на цени и расформирање на институциите од комунистичкиот систем, беа завршени многу одамна (Свејнар, 2002). Сепак, забавуваат реформите од тип 2 кои вклучуваат добро владеење, развој и спроведување на закони и регулативи, како и обезбедување на успешна пазарно-ориентирана економија од страна на институциите.

Имено, слабите резултати на земјите од ЗББ во однос на реформите од тип 2 би можело да значат дека тие не можат да растат побрзо од посиромашните земји бидејќи ги исцрпеле нивните капацитети за намалување на плати и за конкурентност и не можат да растат побрзо од богатите земји слични на нив поради ниското ниво на нивниот основен капитал, имаат дефицит во основниот капитал додека нивните капитални инвестиции и СДИ се на пониско ниво споредено со земјите слични на нив.

Поентата овде не се однесува на теоријата за конвергентност туку на фактот дека во минатото земјите од ЗББ биле земји со среден приход и денес сè уште се заглавени во медиократија но и стануваат посиромашни (Слика 14; исто така видете Светска банка, 2013).

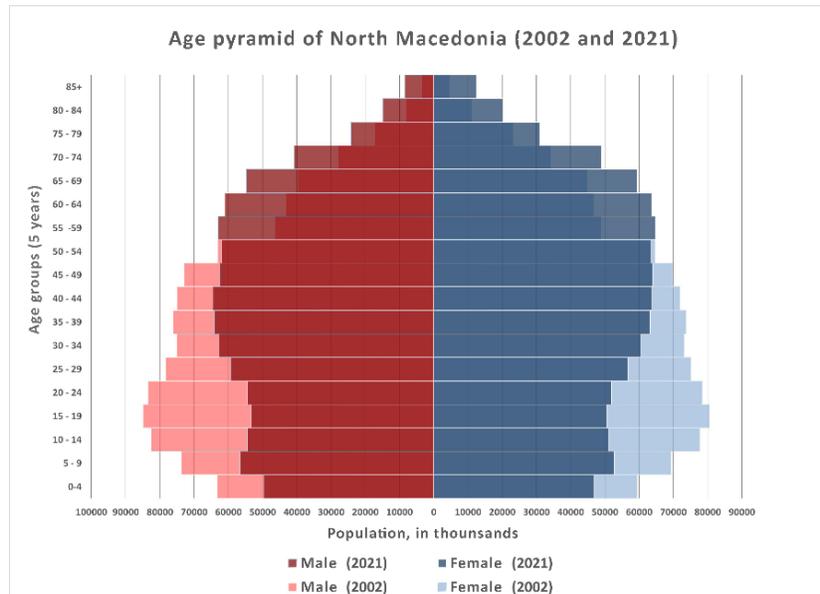

Слика 14. Приказ на замката од среден доход. X-оската е логаритамска скала на доход по глава на жител релативно на САД во 1960 година (логаритам од проценти). Y-оската е доход по глава на жител релативно на САД во 2008 година (логаритам од проценти).

Извор: Светска банка, 2013.

Пресметката со светлосината точка е направена од авторите за Албанија и за земјите од Западен Балкан кои некогаш биле во поранешна Југославија. Земјите не се само што не се заглавени во медиократија, туку стануваат посиромашни.

Уште полошо е што остриот пад на работоспособно население во комбинација со големиот удел на НЕЕТ, како и региони кои се соочуваат со значително заминување на млади лица, ги изложува земјите од ЗБб на ризик од тоа да се фатат во замката за развој на таленти (ЕУ, 2023). Стареењето и намалувањето на работоспособното население (видете ја, на пример, старосната пирамида за Северна Македонија на Слика 15), заедно со недостатокот на економска динамика, водат кон пад во обезбедувањето висококвалификувани и млади работници.

Слика 15. Старосна пирамида за Македонија врз основа на пописите во 2002 и 2021 година која го прикажува работоспособното население кое старее и се намалува.

Веќе опишавме како земјите од ЗБб се соочуваат со значителни социоекономски предизвици како што е недостатокот од економска динамика, претерано наслонување на секторите во опаѓање и нискиот капацитет за иновативност. Ова е тесно поврзано со пазарите на труд со слаби постигнувања, оптоварени со долгорочните стапки на невработеност и ниските стапки на учество, граѓаните стануваат сè посиромашни и на тој начин ова води кон полоши економски и социјални резултати. Оваа комбинација на предизвици го ограничува капацитетот на земјите од ЗБб да градат одржливи и конкурентни економии кои се засновани на знаење и поради тоа и понатаму се сиромашни и фатени во замката за развој на таленти.

Оваа комбинација на осиромашување во замката за развој на таленти, средината на сектор со ниска додадена вредност и недостигот од иновативна средина за истражување и развој придонесува земјите од ЗББ да останат надвор од патот на конвергенција со ЕУ.

Постои потреба од поефикасни политики за поддршка на потенцијалите на секундарните региони на НТЕС 3. Ова е важно за земјите од ЗББ бидејќи градовите растат и регионите на НТЕС 3 во кои се наоѓаат секундарните интерни градови може до значителен степен да го подобрат растот на земјите од ЗББ. Сепак, предизвикот секако е да се најде вистинската политика за идентификување и помош на потенцијални центри за раст во секундарните и интерните градови.

Да го разгледаме неокласичниот пристап и да дискутираме за прашањето од аспект на човечки капитал и физички капитал во функција на производство.

Еден начин за излез од споменатата замка, барем теоретски, би можел да се заснова на иновација или имитација со оглед на тоа дека капиталот остварува повисоки приходи тогаш кога е дефицитарен. Излезот од замката не може веќе да се заснова на политиката на ниски плати едноставно затоа што платите се веќе на ниско ниво имајќи ја предвид, на пример, вжештената конкуренција за „трка кон дното“ во регионот за привлекување на СДИ со „најевтината работна сила во светската кампања“ (ЦЕА 2020).

Ова значи дека во трката за подобри плати и повисок квалитет на живот, земјите од ЗББ не можат да се натпреваруваат со посиромашните земји бидејќи просекот на плати веќе е низок. За да се постигнат повисоки плати и подобрен квалитет на живот, земјите од ЗББ мора да се натпреваруваат со побогатите земји така што ќе инвестираат во висока технологија и вештини за да се надомести потребата од повисоки плати.

Во однос на повисокиот економски раст, предложени се следните начини за негово постигнување:

- Краткорочни до среднорочни политики засновани на зголемување на ефикасноста:
  - Структурни реформи преку градење човечки капитал и движење на работната сила кон попродуктивни сектори
  - Поголеми инвестиции во основен капитал и инфраструктура
- Долгорочни политики засновани на економија на знаење:
  - Зголемување (augmentation) на капитал и работна сила што налага повеќе време и заложби за дифузија
  - Иновации во технологија

Сите овие политики треба да бидат креирани, да се работи на нив, да се координирани и спроведени паралелно една со друга. Имајте предвид дека тие нема да дадат резултати ако добро владеење не е целосно обезбедено во земјите од ЗББ. Треба да се обезбедат капитални инвестиции во цврста инфраструктура, подобрување на ефикасноста на јавното трошење и на образовниот сектор, притоа воведувајќи го концептот на економија на знаење во однос на зголемувањето на капиталот и трудот.

Список на референци:

ЦЕА (2020): Привлекување странски инвестиции во регионот на Западен Балкан и државна помош: трка кон дното или неопходност? <https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/0.-STUDIJA-FINAL-State-Aid-and-FDI-designed-ENG.pdf>

ЕБОР (2013): Заглавени во транзиција? <https://www.ebrd.com/news/2013/ebord-transition-report-2013-stuck-in-transition.html>

ЕБРД (2018): Извештај за транзиција 2017-2018: <https://www.ebrd.com/transition-report-2017-18>

ЕУ (2023): Известување од Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економски и социјален комитет и Комитетот на регионите за искористување на талентите во регионите од Европа: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:3c43b2f5-9690-11ed-b508-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

ММФ (2017): Поттикнување инклузивен раст: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2017/062617.pdf>

Свејнар Ј. (2002): Транзициски економии: Предизвици и перспективи. Гласник за економски перспективи, (16(1), 3-28: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdf/10.1257%2F0895330027058>.

База на податоци на Конференцијата на Обединетите нации за трговија и развој (УНЦТАД): <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/004/index.html>

Светска банка (2013): Кина 2030: Градење современо, хармонично и креативно општество: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/74a6d2cc-ffb6-5340-86bb-ecel507f52ca/content>

Светска банка (2018): Преиспитување на регионите кои заостануваат; Извештај на Светска банка за ЕУ: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/rethinking-lagging-regions>.